

Forntida bruk av det förflutna

Tankar kring ett röse med runsten i Södermanland

Av Mats Burström

Burström, M. 1994. Forntida bruk av det förflutna. Tankar kring ett röse med runsten i Södermanland. (Ancient use of the past. Reflections on a cairn with a runestone in the province of Södermanland.) *Forvännen* 89. Stockholm.

On the crest of a hill in the province of Södermanland there is a runestone erected in a cairn. This seems to be an anomaly since cairns are generally dated to the Bronze Age and the runestone is from the Viking Age. Therefore the timegap between the cairn and the runestone is probably at least 1500 years. The runic inscription, however, tells us that the cairn was built during the Viking Age. These circumstances demand interpretation and arouse questions concerning ancient use of the past.

Mats Burström, Arkeologiska institutionen, Stockholms universitet, S-106 91 Stockholm, Sweden.

På ett bergskrön i Södermanland står en runsten i ett röse (fig. 1 och fig. 2). För en nutida uttolkare synes runstenen i röset utgöra en anomali. Röset borde enligt konventionell datering dateras till bronsålder, medan runstenen härrör från vikingatid. Tidsklyftan mellan röse och runsten skulle således vara åtminstone 1500 år, kanske ända upp till 2500 år. Men runstens inskrift meddelar att röset är uppfört efter runstensresarens son. Dessa förhållanden – den dateringsmässiga diskrepansen (jfr Burström 1989) mellan röse och runsten samt runinskriftens påstående – pockar på tolkning. I det följande redovisas några tankar som röset med runstenen gett upphov till.

Materiell grund

Röset är beläget på ett bergskrön nordost om Vålsta i Nykyrka socken (Raä nr 26). Det är enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister 10 meter i diameter och 1,2 meter högt. Strax intill röset ligger ytterligare ett röse. Såväl rösenas utseende som deras placering i landskapet motiverar en generell datering till bronsålder. Om det inte hade varit för den runsten som är placerad i det ena rösets cen-

trala del skulle rösenas datering sannolikt anses oproblematiske (jfr Selinge 1980, s. 292–293).

Runstenen (Sö 47) är av gråsten och är 1,4 meter hög (fig. 3). Runinskriften är dels placerad i en slinga längs stenens kant, dels på stenens mittyta. Den förra lyder enligt Erik Brates (Brate & Wessén 1924–36, s. 37, jfr s. 371–372) översättning:

Rörik gjorde detta minnesmärke efter Asmund, sin son. Han är begravnen i kyrkan.

[ry]rikr: kiarþi: kuml: þat: si: eftir:
osmunt: sun: sin + han: is: krafín: o · ku

Inskriften på stenens mittyta består delvis av lönnrunor och lyder enligt Brate:

Röset hopfört efter Röriks son.

$\frac{3}{5}r, \frac{2}{4}a, \frac{3}{2}u, \frac{1}{5}R: \frac{3}{1}f, \frac{2}{3}i, \frac{3}{5}r, \frac{1}{1}t:$
at: ryr: iks: sun

På runstens textsida finns ingen utsmyckning, men på den motsatta sidan finns ett kors.

Fig. 1. Röset med runstenen Sö 47, Vålsta, Nykyrka socken, Södermanland. Foto ATA. – The cairn with the runestone.

Frågor utan svar

Hur skall de beskrivna förhållandena förstås? Är den vikingatida runstenen rest i en bronsålderstida grav? Varför uppger runinskriften i så fall att röset är hopfört efter Röriks son, dvs. under vikingatid? Varför är just denna uppgift skriven med lönnrunor? Eller är röset verkligen anlagt under vikingatid? Varför har man i så fall valt en gravform som redan under vikingatid var forntida?

Hur skall namnet på minnesmärkets uppgivna upphovsman – Rörrik – förstås? Har personnamnet något samband med begreppet *rör*; en ålderdomlig benämning på rösen? Profiterar minnesmärkets meningsinnehåll på en sådan koppling mellan personnamn och objektsbeteckning? Är det detta som motiverar runstenens ovanliga placering?

Dessa frågor kan inte diskuteras med anspråk på att nå fram till några definitiva svar. Det innebär inte att frågorna är meningslösa.

De kan istället ligga till grund för en diskussion om hur människor gör bruk av det förflutna. Kanske finns det paralleller mellan vikingatidens bruk av det förflutna och vår egen tids. (Vilken roll tillskriver *vi* det förflutna? Är det denna roll som motiverar arkeologins existens?)

Vikingatida runsten rest i bronsåldersröse?

En möjlighet är att det röse som den vikingatida runstenen är rest i är anlagt under bronsålder. De vikingatida runstensresarna har i så fall uppsökt en forntida grav och genom runstenens placering och inskrift falskeligen gjort anspråk på att ha uppfört detta röse. Vilka motiv kan ha föranlett ett sådant handlande?

I detta scenario kommer ett objekt (röset) som det förflutna tillhandahåller att bokstavligen *skrivas in* i de vikingatida aktörernas egen tid. Genom runinskriftens påstående om rösebygget förnekas skulden till det förflutna. De

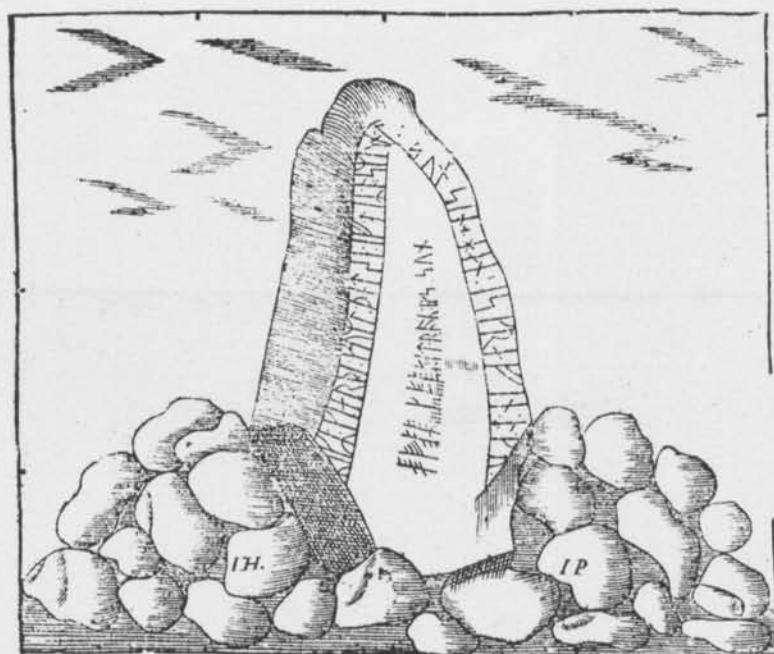

Fig. 2. Röset med runstenen enligt ett träsnitt från slutet av 1600-talet (Göransson 1750, s. 217). – The cairn with the runestone according to a woodcut from the end of the 17th century.

påstådda rösebyggarna profiterar således på ett arv från det förflutna, utan att för den skull skriftligt tillerkänna det förflutna något värde.

Genom att vara skrivet med lönnrunor är påståendet om rösebygget mer otillgängligt än övriga delar av runinskriften. Kanske innebär detta att påståendet endast riktar sig till vissa av stenens tänkta uttolkare. För övriga är den skriftliga manipulationen av arvet från det förflutna fördold. Runstensens placering i röset innebär dock i sig en manipulation, synlig för varje betraktare.

Resonemanget kring lönnrunorna ger upphov till frågor om vilken roll skriftspråk överhuvudtaget spelar för bruket av det förflutna. Genom att skriva texter består över tid kan man upprätthålla kontrollen över det förflutna. Sammanhänger rent av skriftspråkets etablering med ett behov av att kontrollera det förflutna? Relationen mellan språkets tillgänglighet och makten över det förflutna är tänkvärd. Utgörs dagens »lönnrunor» av Vetenskapens terminologiska abstraktioner? I vad mån döljer de senare manipulationer av det förflutna?

Kanske ingår runstenen i röset i en argumentation på temat hedniskt-kristet. Om röset är anlagt under bronsålder är det under vikingatid ett arv från ett hedniskt förflutet, medan runstenen med kyrkoomnämmande (? , jfr Brate & Wessén 1924–36, s. 371–372) och kors är relaterad till en samtida, kristet influerad tankevärld. Genom resandet av runstenen inkorporeras det hedniska röset i en intressefär förbunden med en kristen idétradition. Kanske vinner den kristna traditionen härigenom kraft ur det hedniskt förflutna.

Fortida gravform uppförd under vikingatid?

En annan möjlighet är att röset som runstenen är rest i – såsom runinskriften uppger – är uppfört under vikingatid. De vikingatida rösebyggarna har i så fall uppfört ett minnesmärke som efterliknar gravar vilka redan under vikingatid var mer än tusenåriga. Inte bara formen, utan även rösets placering på ett bergskrön, sammanfaller med bronsålderns rösegravar. Placeringen avviker från vikingatida gravars »normala» placering invid den samtida bebyggelsen. Hur skall detta vikingatida bruk, av det förflutnas formrepertoar förstås?

Fig. 3. Runstensens båda sidor. (Foto ATA). – The two sides of the runestone.

Genom att uppföra ett minnesmärke med ålderdomlig form kommer det förflutna och nuet att bringas närmare varandra. Detta öppnar möjligheter att manipulera innehållet i det förflutna. Det nyuppförda röset kommer genom sina likheter med bronsålderstida rösen att influera tolkningen av de senare. Rösen från det förflutna kan härigenom fungera som bekräftelse på de innebörder som det vikingatida röset uttrycker. På detta sätt reaktiveras arvet från det förflutna och fylls med nytt innehåll.

Bruk av det förflutna

I det föregående har ett antal frågor formulerats med utgångspunkt från ett röse med runsten beläget på ett bergskräon i Södermanland. Ingen av dessa frågor har kunnat ges något definitivt svar. Kanske belyser detta en konstant i människors relation till det förflutna; vi ställer frågor om det förflutna, men dessa kan inte ges några definitiva eller entydiga svar.

Detta behöver inte betraktas som ett problem, utan är kanske tvärtom en orsak till att det förflutna fångar människors intresse.

Mötet med objekt från en svunnen tid väcker tankar om det förflutna. I vår tolkning av detta tvingas vi till ställningstaganden av skilda slag. Vi tvingas t. ex. ta ställning till hur människan förhåller sig till det materiella; hur objekt får mening; vilka mål människor strävar efter; vad som styr människors uppfattning av sin omvärld.

Alla dessa ställningstaganden går ytterst tillbaka på vår egen uppfattning om människan och tingens väsen. De ställningstaganden vi gör i tolkningen av det förflutna kommer härigenom att inkludera oss själva och vår egen tid. Detta innebär inte med nödvändighet att vi är oförmögna att nå kunskap om något som ligger utanför oss själva. Objekt från det förflutna kan genom vad vi uppfattar som anomalier väcka frågor och därmed ställningstaganden som annars inte kommit till stånd.

Förkortningar

ATA	Antikvarisk-topografiska arkivet
Raä nr	Nummer enligt Riksantikvarieämbetets fornminnesregister
Sö	Södermanlands runinskrifter

Referenser

Brate, E. & Wessén, E. 1924–36. *Södermanlands runinskrifter*. Stockholm.

Burström, M. 1989. Kronologi och kontext. Om samtidighetens relevans för den arkeologiska tolkningen. *Mänsklighet genom millennier. En vänbok till Åke Hyenstrand*. Stockholm.

Göransson, J. 1750. *Bautil*. Stockholm.

Selinge, K.-G. 1980. Fra heidnum haugi eller vad kallades gravarna? *Inventori in honorem. En vänbok till Folke Hallberg*. Stockholm.

Summary

On the basis of a cairn with a runestone a number of questions have been formulated. None of these have been given a definite answer. Possibly, this illustrates a constant in man's relation to the past; we ask questions about the past but these cannot be given definite or unambiguous answers. This need not be considered a problem. On the contrary, it is perhaps a reason for people to take an interest in the past.

Our confrontations with objects from ancient time arouse questions concerning the past. In our interpretations of the past we are forced to decide on our opinion in a number of matters. We are, for instance, forced to de-

cide on: the relation between man and the material world; how objects receive meaning; what goals people strive to attain; what governs how people interpret the world around them.

All these decisions relate ultimately to our view on the nature of man and objects. The decisions that we make in our interpretations of the past include of necessity ourselves and our own time. This does not, however, mean that we are incapable of gaining knowledge of anything outside ourselves. By what we apprehend as anomalies, the objects from the past give rise to questions that would not have otherwise been formulated.

